

Personalia

AAGE GITZ-JOHANSEN

20. august 1897 — 1. juli 1977

FINN SALOMONSEN



Gitz var maler og grafiker, kendt som kunstner i vide kredse, men han var ikke ornitholog. Alligevel blev han med ét slag berømt i hele den ornithologiske verden, da han udarbejdede farvetavlerne til et dansk fugleværk.

Aage Gitz-Johansen blev student i Odense 1916 og studerede så i fire år zoologi ved Københavns Universitet, men fik aldrig eksamen. Hans kunstneriske interesser fik allerede dengang overhånd, og i 1928-29 gik han på Akademiets grafiske skole. Samtidig var han lærer ved forskellige københavnske skoler, bl.a. i naturhistorie, hvilket han vedblev med til han i 1931 brød alle broer af og for fremtiden udelukkende helligede sig sin kunst. Han havde allerede tidligere debuteret, i 1927 på Kunstnernes Efterårsudstilling og i 1930 på Charlottenborg. Senere har han holdt et utal af separatudstillinger, i den senere tid hvert år, enten hos Haghfelt i København eller på Søllerød Rådhus, idet han boede i Trørød i Søllerød Kommune. Desuden har han haft et stort antal udstillinger i udlandet, bl.a. i vore nabolande, samt England, USA, Holland m.fl. Han

er repræsenteret med arbejder på Statens Museum for Kunst, Nationalmuseet, Frederiksborgmuseet og på flere andre, også udenlandske museer, foruden at der hænger billeder af ham i Folketinget, Undervisningsministeriet og Grønlandsministeriet. Han har udarbejdet træsnit, raderinger, litografier, fajancer, sølvarbejder, tekstiler og har skrevet børnebøger og adskillige bibliofile småskrifter indeholdende hans egne livsbekræftende vers og ledsaget af hans meget smukke træsnit. Gitz-Johansen var således en flittig skabende kunstner, en original og kreativ ånd, der utvivlsomt vil være kendt af de fleste. Der kunne selvfølgelig siges meget mere om hans kunst, men vi skal her holde os til hans betydning for ornithologien.

I over 35 år har jeg kendt Gitz-Johansen eller »Gitz«, som alle hans venner kaldte ham. Da jeg som gymnasiast i 1925 deltog i Schiølers grønlands ekspedition, boede jeg på Vodroffsvej, og lige over for mit hjem lå Johannesskolen, hvor Gitz i disse år var lærer. Han var allerede dengang stærkt interesseret i Grønland og dets fugleliv, og af den grund

kom vi i forbindelse med hinanden. Senere lærte vi hinanden godt at kende, ikke mindst i »Adventurers' Club of Denmark«, hvor Gitz blev medlem i 1940, jeg i 1939. Gitz begyndte at rejse til Grønland i 1933 og foretog i alt en halv snes rejser derop, indtil han i 1950'erne fandt, at landets pittoreske befolkning var ved at ændre sig til mindre maleriske væsener under nutidens industrielle udvikling. Han vendte da landet impulsivt ryggen og begyndte at rejse til Lapland, hvor han opholdt sig hver vinter under rensdyrfangsterne i Jokkmokk, og hvor han blev en kendt skikkelse.

Under verdenskrigen var Grønland afskåret fra Danmark i 1940-45, og landets forsvar mod tyskerne blev overtaget af USA efter aftale med den danske ambassadør Kaufmann i Washington. Tusinder af amerikanske soldater på baserne i Grønland sendte begejstrede skildringer hjem og skrev om det storslåede og mærkelige land i aviser og tidsskrifter. De krigsmæssige begivenheder i Grønland stod også helt i amerikanernes tegn, og alt dette førte til, at man overalt i verden antog, at Grønland var en amerikansk provins. Den danske regering mente da, at man efter krigen måtte gøre noget ved dette og ved en slags kulturel propaganda slå til lyd for, at Grønland var dansk og ikke amerikansk. På denne tid foreslog Gitz mig, at jeg skulle skrive en bog om Grønlands fugle og han skulle illustrere den. Jeg stillede mig først lidt skeptisk, men da så Gitz viste mig de første plancher, blev jeg så betaget af de skønne og magtfulde billeder, at jeg gik ind på tanken. Vi var også enige om, at denne bog skulle være den kulturelle manifestation, som skulle fortælle udlandet, at Grønland var dansk. Vi kunne så meget des bedre foreslå dette, som den franske regering nogle år i forvejen for at mindes 50 års fransk styre i Indokina afholdt den store koloniudstilling i Paris og som kronen på værket udgav et stort og fremragende firebinds værk om Indokinas fugle (af Delacour og Jabouille). Planen blev da også godt modtaget, den danske stat gav et betydeligt beløb til nedsættelse af bogens pris, statsminister Hans Hedtoft skrev forordet, og forlaget Munksgaard satte alle sejl til, både hvad angik det typografiske udstyr, papirkvaliteten, de perfekte farvetavler (i syvfarve offset) og hele bogens layout. Værket udkom i 1950-51 og anmeldtes af Grønlands landsfoged, den bekendte ornitholog Knud Oldendow, i DOFT 44: 234-237, 1950 (part I) og 46: 124-126, 1952 (part II-III). Man kan nu, så mange år efter, sige, at formålet med bogen lykkedes. Dette skyldtes først og fremmest to ting, tavlerne af Gitz, der skabte røre og interesse om bogen, samt det forhold at teksten var skrevet på to sprog, nemlig hovedsproget dansk og amerikanernes sprog engelsk. Enhver udlænding, der har givet sig af med Grønlands fugle, har da også været klar over, at det drejede sig om dansk område.

Gitz' farvetavler gav anledning til megen diskussion; mange mere gammeldags indstillede kunne ikke fordrage fuglebillederne, der brød med alle

hædvundne forestillinger, mens andre til gengæld var overordentlig begejstrede. Netop i Amerika forstod man i allerhøjeste grad at sætte pris på dem, og sammenlignede Gitz med Audubon, der i begyndelsen af 1800-tallet var en lignende overlegen kunstnerisk fornyer af den ornithologiske illustration. Gitz opfordredes til at illustrere et værk om hele Nordamerikas fugleverden, men var fornuftig nok til at sige nej til den ærefulde opfordring, som ville have belastet ham i en meget lang årrække. Men originalerne til farvetavlerne i Grønlandsbogen blev efter indbydelse af Smithsonian Institution i Washington udstillet i en række museer i Amerika i 1961-62, hvorpå samtlige 52 tavler blev foræret af Gitz til Smithsonian Institution, hvor de nu befinder sig.

Skal man i få ord karakterisere Gitz' tavler til Grønlandsbogen, må man gøre opmærksom på den beundringsværdige balance der er mellem det centrale objekt, selve fuglen, og de omgivende storslåede landskaber. Hvis man sammenligner disse billeder med tilsvarende naturalistiske tavler, vil man hurtigt opdage, at på disse sidste vil den dadeløst gennemførte tegning af selve fuglen kontrastere mod en mærkelig naiv opfattelse af omgivelserne, eller disse er som hos H. Grønvald eller George Lodge kun skitserede som en ret ubestemt baggrund. Man kunne jo ikke i vore dage anvende en acceptabel kunstnerisk landskabsopfattelse med en naturalistisk malet fugl midt i det hele. Men Gitz formåede at skabe denne balance, fordi han — som den eneste ornithologiske illustratør til dato — mere end den eksakte lighed lod lysvirkningen og farvesammensætningen være afgørende både i opfattelsen af fuglen og af landskabet; han var nærmest impressionist.

Et par gange har Gitz også publiceret ornithologiske artikler, først i »Skitsebogsblade fra Angmagssalik 1935-36« i Publikationer om Østgrønland 1938, nr. 7, hvor der på p. 24-27 omtales de fuglearter, han har truffet i Angmagssalik området, bl.a. Sjagger, Hvid Vipstjert, Hjejle, Dobbeltbekasin m.fl., hvoraf en del blev skudt af grønlænderne og nu befinder sig som skind på Zoologisk Museum i København. Dernæst skrev han en poetisk lille skildring »Under de syngende Fjælde« i DOFT 41: 157-161, 1947, med mange billeder af Søkongerne fra Thule.

Fugletavlerne til Grønlandsværket var ikke de eneste ornithologiske billeder Gitz udarbejdede. Særlig i årene på Grønland, senere også i selve Danmark, og specielt på Christiansø, hvor Gitz boede om sommeren, blev mange fuglebilleder skabt. På mange af tavlerne til Grønlandsbogen har han på en meget raffineret måde afbildet blændende hvide isbjerge som små brikker langt ude i horisonten i skarp kontrast til fjordenes eller havets sortladne vande. En lignende, men endnu mere original detalje, kan ses på mange af hans olieblade, idet han, vist som den eneste fuglemaler overhovedet, har opdaget fugleguanoens koloristiske valør

og på en højst overraskende måde anvendt dette træk i sine billeder. Enten opdager man i afbildninger af større søfuglekolonier den stærke kontrast mellem den hvide farve på ynglepladsen og de omgivende klippers brune eller grønne farver, eller man ser på oliemalerier af et par måger eller en skallesluger på nogle store sten i vandkanten den dekorativt anbragte ofte lidt krøllede hvide fugleklat på den mørke sten. Gitz må regnes blandt vore bedste fuglemalere, men hvilken forskel er der ikke mellem hans og en Johannes Larsens eller en Rydengs billeder.

Gitz var et festligt menneske, altid i strålende humør, morsom og vittig, overlegen og arrogant, storslået i sin udfoldelse og altid af sine meningers mod. Han var tillige en smuk og charmerende mand, der på kunstneris var påfaldende og besynderligt påklædt, altid i anorak med en perlerække af store dyretænder om halsen, en stor udskåret lappisk dolk i bæltet, på sine ældre dage med stor hvid hårmanke og hvidt bølgende skæg. Ofte røg han demonstrativt på en hashpibe, der dog var stoppet med almindelig tobak. Altid tiltrak han sig opmærksomheden, specielt blandt kvinder, ikke mindre på sine gamle dage end da han var ung. Jeg

har for nogle år siden ledsaget ham på rejser i Jordan og Libanon, og selv i disse muhammedanske lande tiltrak han sig straks opmærksomheden, når han færdedes på vejene; en lang hale af beundrere fulgte den mærkelige mand, og pigerne slog smut med øjnene bag slørene. Der var utvivlsomt meget krukkeri i hele hans provokative væremåde, men han vidste det selv og kunne smile medvidende af det. At han mente sin kunst alvorligt, at hans kærlighed dertil var ægte og dyb, fremgår af mange af hans egne digte, af hvilke jeg vil slutte med at citere et (fra »Himmelriiki« 1968), som meget godt symboliserer hans utrættelige stræben og stærke kunstneriske vilje:

*Vandre — vandre
vandre opad
mod fjældets tind
under himmelbuen
og solens glød.*

*Vandre — vandre
i dagens lys
og nattens blå
under stjernetag —
opad — opad.*

KENNETH WILLIAMSON

22. marts 1914 — 14. juni 1977

ANDERS HOLM JOENSEN



Den britiske ornitholog Kenneth Williamson's alt for tidlige død er et stort tab for europæisk ornithologi. Han havde ingen formel videnskabelig baggrund, men startede sin ornithologiske løbebane som naturskribent. Før den anden Verdenskrig arbejdede han en tid på Manx Museum, hvor hans interesse for et forskningsmæssigt engagement i ornithologien udvikledes. Under krigen var han i fire år som britisk soldat udstationeret på Færøerne, og dette ophold kom til at få afgørende betydning for ham. Her mødte han Esther, som blev hans hustru, og han indsamlede indtryk og viden til bogen »The Atlantic Islands — A Study of the Faeroe Life and Scene«, som udkom i 1948, og som ofte er blevet betegnet som hans gennembrud som naturhistoriker og skribent. I forordet til bogen skriver han, at han måtte skrive denne bog for at bekæmpe isolerede garnisoners lumskeste fjende, kedsomheden, og fordi der i Storbritannien manglede litteratur om denne så nære øgruppe. Bogen blev et mesterværk, en kulturhistorisk og naturhistorisk beskrivelse af menneskenes og fuglenes liv på Færøerne, og samtidig en varm hyldest til det færøske liv og den færøske natur. Ingen har før eller siden så levende og inspirerende berettet om de århundreder gamle traditioner, der er knyttet til den færøske fuglefangst og folkløse. Da bogen, efter i mange år at have været udsolgt, skulle genudgives i 1970, gjorde man rigtigt i at lade den fremkomme i praktisk taget den oprindelige skikkelse.

I 1948 blev Kenneth Williamson leder af den nyoprettede fuglestation på Fair Isle, og de ni år han med sin familie tilbragte her, studerede han en lang række sider af øens liv, menneskenes, dyrenes og fuglenes, ikke mindst havfuglenes biologi. Allermest optaget var han af de muligheder, som denne isolerede ø frembød for udforskningen af fugletrækket, især dets relationer til vejrforholdene i det nordatlantiske område. Talrige afhandlinger kom fra hans hånd om dette emne, blandt andet med teorier, der i begyndelsen blev modtaget med nogen skepsis. Den nytænkning, som de repræsenterede, kom imidlertid til at spille en afgørende rolle for den udforskning af fugletrækket, som udvikledes så stærkt i mange lande i de efterfølgende år. Bo-

gen »Fair Isle and its Birds« (1965) er hans beretning om årene på denne ø, en bog der i mangt og meget minder om hans værk om Færøerne, og ikke mindst vidner om hans dybe forståelse for de vilkår, som præger livet og som er afgørende for det intensive samspil, der er mellem naturen og menneskene på talrige nordatlantiske øer. Sommeren 1957 tilbragte Kenneth Williamson på St. Kilda i Hebriderne, og sammen med Morton Boyd skrev han endnu to bøger om britiske fugleøer: St. Kilda Summer (1960) og A Mosaic of Islands (1963).

Herefter var han i fem år leder af trækfugleforskningen ved British Trust for Ornithology, og ikke mindst ved koordineringen af arbejdet på de talrige trækfuglestationer, der efterhånden var etableret langs de britiske kyster, kom hans erfaringer fra årene på Fair Isle til at spille en stor rolle. Han redigerede tidsskriftet »Bird Migration« og skrev afhandlinger og ringmærkningsvejledninger, som idag benyttes overalt i Europa. I 1963 blev Kenneth Williamson leder af BTO's populationsundersøgelser og han udviklede »The Common Bird Census« i Storbritannien og inspirerede til lignende undersøgelser i flere andre lande i Europa. I 1968 var han initiativtageren til dannelsen af »The International Bird Census Committee«, og han var dens drivkraft først som sekretær, og fra 1976 som dens formand. Han skrev en lang række afhandlinger om spurvfuglebestande i forskellige landskabstyper, og siden 1969 redigerede han BTO's tidsskrift »Bird Study«.

Ken havde venner overalt, også på Færøerne og i Danmark, som han ofte besøgte. I 1956 blev han i forbindelse med Dansk Ornithologisk Forenings halvtredsårs fødselsdag udnævnt til korresponderende medlem. Han vil blive husket som den ypperlige og meget produktive og alsidige skribent, med den fagligt forbilledlige og samtidig følsomme pen, der kunne udtrykke hans dybe forståelse for og kærlighed til mange forskellige sider af naturen og kulturen. Og han vil blive husket især af de mange, hvis feltornithologiske forskning han gennem de sidste tredive års virke kom til at inspirere og præge på så afgørende måde.